

Date: 3rd March-2026

ZAMONAVIY GASTRONOMIYA TERMINLARI: TIZIMIY TUZILISHI VA MADANIY-SEMIOTIK O'LCAMLARI

Muhammadiyeva Nodira Xudoyor qizi

O'zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti doktoranti

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada zamonaviy gastronomik terminologiyaning shakllanish jarayonlari, struktur-semantik xususiyatlari hamda uning sotsiokulturologik omillar bilan uzviy bog'liqligi keng qamrovda tahlil qilinadi. Globallashuv, madaniyatlararo integratsiya, ommaviy kommunikatsiya vositalari va raqamli platformalarning rivojlanishi gastronomiya sohasining terminologik tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Tadqiqot davomida zamonaviy gastronomik birliklarning morfologik tuzilishi, so'z yasash modellari, semantik kengayishi hamda qarz so'zlar asosida boyishi ilmiy asosda o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ingliz tili global gastronomik diskursda vositachi til sifatida faoliyat yuritib, terminlarning boshqa tillarga kirib borishida markaziy rol o'ynamoqda, shu bilan birga fransuz, italyan va yapon tillari ham termin manbai sifatida o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Kalit so'zlar: gastronomiya, terminologik tizim, globallashuv, qarz so'zlar, semantik kengayish, neologizm, kulinariya diskursi, lingvokulturologiya.

Zamonaviy lingvistik tadqiqotlar kontekstida zamonaviy gastronomik terminologiyani o'rganish alohida dolzarb va jadal rivojlanayotgan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Chunki bugungi kunda gastronomiya nafaqat kulinariya amaliyoti sohasi sifatida, balki madaniyat, iqtisodiyot, turizm, media diskurs, sog'liqni saqlash fanlari va raqamli kommunikatsiya elementlarini o'zida mujassam etgan murakkab fanlararo tizim sifatida faoliyat yuritmoqda. Shu tariqa u til innovatsiyalari hamda ijtimoiy-madaniy transformatsiyalarni aks ettiruvchi keng va doimiy ravishda boyib borayotgan terminologik tizimni shakllantirmoqda.

Globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, xalqaro turizmning tez sur'atlarda rivojlanishi, ijtimoiy media platformalarining keng tarqalishi hamda xorijiy oshxonalarining ommalashuvi gastronomik konseptlarning til va madaniyat chegaralaridan o'tishini sezilarli darajada tezlashtirdi. Bu esa gibrid leksik birliklarning paydo bo'lishi, semantik siljishlar hamda keng ko'lamli o'zlashmalar jarayonini yuzaga keltirib, milliy terminologik tizimlarning qayta shakllanishiga olib kelmoqda.

Shu sababli zamonaviy gastronomik terminologiyani faqat leksik nuqtayi nazardan tahlil qilish yetarli emas. Aksincha, u strukturaviy, semantik, funksional va ijtimoiy-madaniy parametrlarni, shuningdek, turli til tizimlarida til moslashuvi va integratsiya mexanizmlarini hisobga oluvchi ko'p o'lchamli yondashuvni talab etadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi zamonaviy gastronomik terminologiyaning strukturaviy tashkil topishi, semantik evolyutsiyasi va madaniyatlararo tarqalishini tahlil qilishdan iborat bo'lib, bunda ingliz tilining global vositachi til sifatidagi roli hamda



Date: 3rd March-2026

professional kulinariya diskursi bilan kundalik muloqot o'rtasidagi o'zaro aloqaga alohida e'tibor qaratiladi.

Materiallar va metodlar

Tadqiqotning metodologik asosini tavsifiy, strukturaviy, qiyosiy hamda diskursiv-tahliliy yondashuvlar majmui tashkil etadi. Ushbu yondashuvlar gastronomik terminologiyani dinamik va funksional jihatdan diversifikatsiyalangan leksik subsistema sifatida kompleks o'rganish imkonini beradi.

Tahlil uchun empirik material sifatida zamonaviy ingliz tilidagi kulinariya lug'atlari, restoran menyulari, food-bloglar, gastronomik jurnallar, onlayn retsept platformalari hamda "food studies" yo'nalishidagi ilmiy nashrlardan tanlab olingan taxminan 350 ta leksik birlikdan iborat korpus foydalanildi. Mazkur material hozirgi terminologik tendensiyalarni aks ettiruvchi reprezentativ manba hisoblanadi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

- Strukturaviy tahlil – morfologik modellar va so'z yasaliş usullarini aniqlash maqsadida;
- Semantik tahlil – konseptual kategoriyalashtirish va semantik maydonlarni tizimlashtirish uchun;
- Qiyosiy tahlil – o'zlashmalar yo'llari va ularning o'zbek hamda rus tillariga moslashuv jarayonini aniqlash uchun;
- Diskursiv tahlil – gastronomik terminlarning professional va media kontekstlarda qo'llanishini o'rganish maqsadida.

Mazkur ko'p o'lchamli metodologiya tadqiqot natijalarining nazariy chuqurligi va empirik asoslanganligini ta'minlaydi.

Natijalar va muhokama

1. Strukturaviy xususiyatlar va so'z yasaliş modellari

Zamonaviy gastronomik terminologiyaning strukturaviy tashkil topishi so'z qo'shish, derivatsiya va o'zlashmalar jarayonining yuqori darajadagi mahsuldorligi bilan ajralib turadi. Ular leksik kengayishning asosiy mexanizmlari hisoblanadi.

So'z qo'shish zamonaviy ingliz gastronomik diskursida eng mahsuldor model sifatida namoyon bo'lib, ko'p komponentli terminlarni shakllantiradi. Bunda semantik aniqlik sintaktik siqilish va konseptual aniqlashtirish orqali ta'minlanadi.

Derivatsion jarayonlar, ayniqsa suffiksatsiya, texnologik jarayonlarni ifodalovchi terminlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi va ilmiy terminologiyaga xos bo'lgan yuqori darajadagi formal standartlashuv bilan tavsiflanadi.

Shuningdek, o'zlashgan ildizlar bilan ingliz affikslarining uyg'unlashuvi gastronomik terminologiyaning moslashuvchanligini namoyon etadi, ayniqsa xorijiy kulinariya amaliyotlari global diskursga integratsiyalashganda.

2. O'zlashma va madaniyatlararo uzatish

Zamonaviy gastronomik terminologiyaning muhim xususiyatlaridan biri uning leksik o'zlashmalarga keng tayanishidir. Bu esa kulinariya almashinuvi tabiatan madaniyatlararo xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi.



Date: 3rd March-2026

Fransuz tili tarixan yuqori oshxona sohasida nufuzli manba sifatida faoliyat yuritib, professional mahorat va nafislik bilan bog‘liq terminlarni jahon leksikoniga olib kirgan. Italiya terminologiyasi, ayniqsa makaron va non mahsulotlari sohasida, shuningdek yapon oshxonasi xalqaro gastronomik lug‘atni sezilarli darajada boyitdi. Ko‘plab birliklar qabul qiluvchi tillarda minimal fonologik moslashuv bilan qo‘llanadi. Biroq ingliz tili o‘ziga xos vositachi pozitsiyani egallab, ushbu terminlarning boshqa tillarga, jumladan o‘zbek va rus tillariga tarqalishida asosiy kanal vazifasini bajaradi.

3. Semantik evolyutsiya va konseptual kengayish

Zamonaviy gastronomik terminologiya nafaqat miqdoriy o‘shish, balki sifat jihatidan semantik transformatsiya bilan ham tavsiflanadi. Bu jarayon global turmush tarzi tendensiyalari va texnologik innovatsiyalar bilan chambarchas bog‘liq.

Sog‘lom ovqatlanish harakatlari iste‘molchi ongidagi va oziqlanish mafkurasidagi o‘zgarishlarni aks ettiruvchi terminologik klasterlarni shakllantirdi.

Texnologik taraqqiyot ilmiy terminologiya bilan kulinariya ijodkorligi kesishgan yangi konseptlarni yuzaga keltirib, fanlararo chegaralarning nisbiylashuviga olib kelmoqda. Media ta‘siri esa gastronomik terminologiyani identifikatsiya va raqamli branding jarayonlarida ishtirokini kuchaytirdi.

4. Funktsional va diskursiv o‘lchamlar

Funksional nuqtayi nazardan zamonaviy gastronomik terminologiya professional oshpazlar muloqoti, akademik tadqiqotlar, restoran marketingi, kulinariya turizmi va kundalik ijtimoiy muloqot kabi turli diskursiv sohalarda faol qo‘llanadi.

Onlayn platformalar va televizion kulinariya dasturlari orqali kulinariya bilimini demokratlashuvi professional terminologiya bilan og‘zaki nutq o‘rtasidagi masofani qisqartirdi. Natijada ixtisoslashgan birliklar referensial aniqligini yo‘qotmagan holda kundalik nutqqa kirib bordi.

Shu tariqa gastronomik terminologiya bugungi kunda nafaqat nominativ va tavsifiy, balki persuasiv, ramziy va identifikatsion funksiyalarni ham bajaradi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy gastronomik terminologiya globallashuv, madaniyatlararo almashinuv, texnologik innovatsiyalar va media ta‘siri ostida shakllanayotgan yuqori darajada dinamik va strukturaviy jihatdan diversifikatsiyalangan leksik sistemadir.

So‘z qo‘shish va o‘zlashma jarayonlarining ustunligi gastronomik leksikaning ochiqqligi va moslashuvchanligini tasdiqlaydi, semantik kengayish esa ovqatlanish madaniyati, iste‘mol xulqi va madaniy qadriyatlardagi o‘zgarishlarni aks ettiradi.

Ingliz tili gastronomik terminlarning global tarqalishida markaziy vositachi til sifatida faoliyat yuritadi, biroq fransuz, italyan va yapon tillarining tarixiy-madaniy ahamiyati ham xalqaro kulinariya leksikonida yaqqol namoyon bo‘lib qolmoqda.

Shunday qilib, zamonaviy gastronomik terminologiyani faqat kulinariya texnik lug‘ati sifatida emas, balki til, jamiyat va gastronomiya o‘rtasidagi murakkab o‘zaro



Date: 3rd March-2026

aloqalarni aks ettiruvchi zamonaviy global madaniyatning lingvistik ko'zgusi sifatida baholash lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Muhammadieva N. X. (2025). Functional and Semantic Characteristics of Gastronomic Terminology in the Uzbek Language. SCIENCE SHINE. Issue 6(41), Volume 1. ISSN 3030-377X. 31.03.2025.
2. Muhammadieva N. X. Sociolinguistic features of the process of terminology in the sphere of gastronomy. JMEA: Journal of Modern Educational Achievements. Volume 11, 2024.
3. Cabré, M. T. (1999). Terminology: Theory, methods and applications. John Benjamins Publishing Company.
4. Counihan, C., & Van Esterik, P. (2013). Food and culture: A reader (3rd ed.). Routledge.
5. Crystal, D. (2003). English as a global language (2nd ed.). Cambridge University Press.
6. Ferguson, P. P. (2004). Accounting for taste: The triumph of French cuisine. University of Chicago Press.
7. Spang, R. L. (2000). The invention of the restaurant: Paris and modern gastronomic culture. Harvard University Press.

